

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ**
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE,
YOUTH AND SPORT OF UKRAINE**
Volodymyr Dal East-Ukrainian National University
of Lugansk

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВА:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
№22

**TOPICAL ISSUES OF LAW:
THEORY AND PRACTICE**

COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS
№22

Луганськ — 2011

Vavjenchuk S.Y. Activity of Plenipotentiary of Supreme Soviet of Ukraine on human rights in the system of defence and guard of constitutional labour rights for workers. — Article.

The article is devoted determination of legal nature and features of activity of Plenipotentiary of Supreme Soviet of Ukraine on human rights in the system of defence and guard of constitutional labour rights for workers. Based on that this public organ is acknowledged to assist defence, and, is false legal defense.

Key words: Plenipotentiary of Supreme Soviet of Ukraine on human rights, defence, constitutional rights, workers.

УДК 343.1:340.12

Вапнярчук В.В.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ВЧЕНЬ ПРО ІСТИНУ В ФІЛОСОФІЇ

У статті досліджуються різні філософські концепції пояснення такої важливої категорії як істина, аналізуються погляди вчених щодо сутності даного поняття.

Ключові слова: пізнання істини, об'єктивна істина, дійсність

У всі роки у світовій та вітчизняній філософській науці точиться дискусія щодо розуміння істини. Ця дискусія екстраполюється і на галузеві правові науки, в яких дана категорія має досить важливе принципове значення. Зокрема, в науці кримінального процесу з'ясування сутності істини є необхідним для вирішення питання щодо розуміння цілей, змісту, суб'єктів як кримінально-процесуальної діяльності загалом, так і кримінально-процесуального доказування зокрема. Для того, щоб з'ясувати ці питання вважаємо необхідно проаналізувати історичний розвиток вчень про істину у філософії та їх вплив на розуміння сутності цього поняття в науці кримінального процесу. Саме цими обставинами пояснюється необхідність написання цієї статті, її логіка та зміст.

Вчення про істину є одним із самих давніх у філософії. Воно розроблялось з часів античної філософії і продовжує активно досліджуватися в наш час. Ще в давні часи в залежності від можливості пізнання або не

пізнання (обмеженості пізнання) істини виникли дві діаметрально протилежні філософські течії. Агностики (Протагор, Геракліт, Кант, Юм та ін.) повністю чи частково відкидали можливість адекватного людського уявлення про факти, явища та процеси. Інші мислителі (Платон, Арістотель, Декарт, Гегель, Маркс та ін.) вважали це під силу людському розуму.

Однак, серед прихильників можливого пізнання істини не склалося єдиного підходу (єдиної концепції) щодо розуміння її сутності.

Домінуючою в теорії пізнання (гносеології), першою і найпростішою визнається класична концепція пізнання істини¹. Згідно з нею істина розглядається як відповідність думок дійсності. Основоположним постулатом даної теорії є переконання в тому, що дійсність може бути пізнана, відтворена в системі знань. Її родоначальниками були Платон та Арістотель. Так, Платон наступним чином характеризував істину: «той, хто говорить про речі так, як вони є, — говорить істину, той же, хто говорить про них інакше, — бреше...» [1, с. 417]. Арістотель висловлював подібну думку: «говорити про суще, що його нема або про не-суще, що воно є, — значить говорити неправду; а говорити, що суще є і не-суще не є, — значить говорити істинне» [2, с. 141]. «У власне логічному плані, — пише Х.А. Весель, — суть цього поняття заключається в наступному: поза людською свідомістю і незалежно від неї існує об'єктивна реальність, яка відображається у свідомості людини через відчуття, уявлення, поняття, судження, теорії і т.п.; це відображення може відповідати дійсності (бути адекватним дійсності) або не відповідати (бути неадекватним дійсності)» [3, с. 56].

В наш час одним з прихильників цієї теорії є філософ Б. Расел. На його погляд, хоча істина і не істина (неправда, брехня) — властивості переконання, однак вони в певному смислі є зовнішніми властивостями, оскільки умовою істинності переконання є дещо незалежне від свідомості в цілому, але яке залежить лише від об'єктів переконання. Свідомість не творить істини чи брехні, вона створює думки. Істинними ж ці думки робить певний факт, і цей факт ніяк не залежить від свідомості того, хто думає [4, с. 245].

Дана концепція була піддана ґрунтовній критиці британського філософа П.Ф. Стросона в його дискусії з Дж. Л. Остіном. Він вважав, що ця теорія істини включає два положення: а) факти є реальними сутностями, існуючими до і після незалежно від висловлювань, щодо них; б) висловлювання про факти є істинними або неістинними в тій

¹ В західній філософській літературі класична концепція істини фігурує як кореспондентська теорія істини або теорія відповідності.

мірі, в якій вони відповідають фактам. Однак ця концепція є невірною, оскільки, на думку П.Ф. Стросона, ніхто і ніколи немає доступу до фактів в чистому вигляді. Єдиний спосіб отримати знання про факти — це створення висловлювань про них. Єдине, що ми можемо мати, це висловлювання про факти: наші власні чи інших суб'єктів. Отже, єдине що нам під силу, — це порівняти одне висловлювання про факти з іншими висловлюваннями про ці ж факти [5, с. 9, 10].

У вітчизняному кримінальному судочинстві класична концепція істини до останнього часу вважалася єдино правильною. Серед процесуалістів другої половини ХХ століття склалася думка, що в теорії доказів в більшості випадків цілком достатньо класичного, тобто самого простого розуміння істини. Таке розуміння істини знайшло підтримку в рамках домінуючої в той час ідеології марксизму-ленінізму щодо пояснення будь-яких явищ, процесів, дій тощо з точки зору діалектичного матеріалізму. На базі цього була сформована радянська теорія доказів із вченням про об'єктивну істину в своїй основі¹.

Однак, при всій традиційності і поширеності даного підходу у вітчизняному правознавстві, його не можна розглядати як єдино правильний. Теорія пізнання визначає декілька підходів щодо розуміння істини. Розглянемо їх докладніше.

Когерентна концепція істини. Прихильники цієї концепції² вважають, що істиною є не відповідність судження зовнішній реальності (що передбачає класична теорія істини), а те, чи погоджується воно з іншими висловлюваннями, судженнями, твердженнями, які входять в систему, до якої дане судження теж належить. Джерелами цієї теорії послужили труднощі встановлення відповідності знань дійсності і критерію цієї відповідності, з якими стикнулася класична теорія.

Існують два основних варіанти когерентної концепції істини. Один з них вводить нове поняття істини як когерентності знань, що пропонується замість попереднього поняття істини як відповідності знань дійсності. Другий варіант, хоча і зберігає класичну трактовку істини, разом з тим стверджує, що відповідність знань дійсності може бути встановлено тільки через когерентність, яка виступає критерієм істини [6, с. 22].

¹ Вчення про об'єктивну істину в юридичних науках традиційно сприймається як об'єктивна (вірна) відповідність юридичної теорії, юридичного знання правовій дійсності.

² Одним з основоположників цієї концепції вважається І.Кант. Її підтримували також Спіноза, Лейбніц, Ф.Х. Бредлі, О.Нейрат та ін.

Когерентна концепція істини негативно сприймалася радянською наукою через протиріччя ідеям діалектичного матеріалізму. Вважалося, що когерентну теорію істини в її застосуванні до емпіричних наук не можна розглядати достойним суперником класичної теорії, оскільки вона не тільки не переборює труднощі останньої, але, навпаки, поглиблює їх, стикаючись в свою чергу, з проблемами, які не можуть бути нею вирішені [6, с. 23]. Це стосується в першу чергу випадків, коли вимагається застосування серйозних, складних логічних обрахунків.

Однак, на наш погляд, висновок радянської науки про шкідливість та безперспективність когерентної концепції істини не є обґрунтованим. Окремі моменти, що базуються на цій концепції знайшли своє закріплення як в науці кримінальному процесу, так і в кримінально-процесуальному законодавстві. В першу чергу це стосується оцінки доказів, коли при їх співставленні, виявленні відсутності чи наявності суперечностей між ними, робиться висновок про їх достовірність чи недостовірність.

Прагматична концепція істини. Прихильники цієї концепції (У. Джеймс, Ч.С. Пірс та ін.) надають особливого значення практичній активності пізнаючого суб'єкта. В центрі уваги прагматизму не теоретична проблема природи істини, а практична проблема отримання і перевірки істинних ідей. Істинна ідея, — на думку Ч.С. Пірса, — це та, яка виконує свою функцію, яка працює; не істинна (невірна) ідея — та, яка цього не робить [7, с. 12].

«Прагматизм виходить з того, що істина даного твердження заключається в його погодженні з кінцевим критерієм — писав К. Айдукевич. Однак цей кінцевий критерій, який розглядається прагматизмом в його радикальній формі є корисність даного твердження для дії. Звідси й визначення, яке ідентифікує дане твердження з його корисністю. ... Наші переконання не є незалежними від нашої практичної діяльності. Якщо наші переконання впливають на наші дії, визначають їх напрямом, вказують на засоби, які сприяють досягненню наміченої цілі, то наші переконання є істинними» [8, с. 16, 17]. Прагматизм утверджує примат волі над розумом, вважаючи, що задача мислення заключається не в досягненні відповідності судження дійсності, а у формуванні суб'єктивного переконання в необхідності вчинення тієї чи іншої дії. Пізнання прагматизмом зводиться до усвідомлення власних станів суб'єкта, а прагнення до істини змінюється прагненням до переконання в своїй правоті [9, с. 43]. Таким чином, прагматики розуміють істину, насамперед, як корисність.

Ця теорія суперечить класичній та когерентній концепціям істини. Оскільки, нема гарантії в тому, що знання, які володіють властивістю

корисності, не виявляться такими, що не відповідають дійсності або іншим судженням про певні факти.

В кримінально-процесуальному пізнанні властивість корисності отриманих знань є важливим як в процесуальному (для використання отриманої потенціально корисної доказової інформації), соціальному (для попередження (профілактики) скоєння подібних злочинів в майбутньому), так і в політико-ідеологічному плані (формується судовою практика в кримінальних справах, а також в цілому визначається кримінальна і кримінально-процесуальна політика держави).

Семантична концепція істини не відкидає класичну концепцію, а вдосконалює її. Засновником цієї концепції був Альфред Тарський, який у своїй роботі, що визначила появу названої концепції відзначив, що головна проблема заключається в тому, щоб дати задовільне визначення поняття істини, тобто таке, яке було б матеріально адекватним (чітко відповідати визначенню істини в класичній концепції, даного Арістотелем) і формально коректним (вказати ті засоби, від яких залежить формальна коректність цього визначення, тобто сформулювати ті слова чи поняття, які ми хочемо використати у визначенні поняття істини, а також вказати формальні правила, яким воно повинно відповідати. Інакше говорячи, нам потрібно описати формальну структуру тієї мови, в якій буде дано визначення) [10].

Крім того, на думку А. Тарського, поняття істини, як і поняття речення, потрібно завжди зв'язувати з певною мовою, оскільки очевидно, що один і той же вираз, який є істинним реченням в одній мові, може виявитися неістинним (невірним) або не мати ніякого смислу в іншій мові. Той факт, що нас, насамперед, цікавить поняття істини для речень, не виключає можливості наступного розширення сфери застосування цього поняття на інші види об'єктів [10].

Що ж стосується судочинства, то воно здійснюється на основі природної мови, яка логіками визнається замкнутою з причини наявності внутрішніх суперечностей. Виходячи з цього, основні положення теорії А. Тарського є дуже значимими для становлення специфічної галузі знань на стику лінгвістики, психології і права — юридичної (судової) лінгвістики, направленої на вирішення наступних завдань: опис і вивчення особливостей правового функціонування мови; вдосконалення теорії доказування, яка включає в себе розробку проблем істини, доказування і доказів на основі мовної (речової) проблематики кримінально-процесуального пізнання, а також вирішення інших завдань [Див.: 11, 12].

На основі семантичної концепції істини в ході кримінально-процесуального доказування в судовому процесі у формі судового розслідування

сторонами здійснюється обґрунтування обвинувального та виправдувального тезису, застосовуються закони логіки в аргументації.

Референтна концепція істини у філософському розумінні — це точна копія подій або пізнаючого суб'єкта. В теорії права ця концепція є інформаційною моделлю застосування права, яка представляє інтелектуальне рішення на підставі співставлення інформації про конкретні обставини з нормою права. В ХХ столітті, в процесі бурхливого розвитку соціальних, гуманітарних наук став відчуватися дефіцит розуміння істини, як повної відповідності знань і дійсності (а саме для пізнання людини і суспільства). Тому в філософії і гуманітарних науках почало формуватися нове відношення до істини, яке віддає перевагу ідеалам і цінностям суспільства в процесі пізнання загалом, і наукового пізнання зокрема, і яке умовно можна назвати ціннісним.

Для юриспруденції, яка розглядає право як соціальний регулятор, як форму організації суспільства, усвідомлення власної ціннісно-сислової природи, конструктивного характеру правового знання набуває особливого значення. Зміна ціннісних систем суспільства принципово впливає на зміну парадигм будь-якої соціальної науки [13, с. 84].

Соціальні цінності, які нормативно зафіксовані як юридичні декларації чи правові принципи даного суспільства, можуть бути підставою прийняття конкретних юридичних рішень і забезпечуватися всією системою юридичних засобів, в тому числі й тими, які мають характер державного примусу.

Таким чином, референтна концепція істини внутрішньо погоджується із вченням про «об'єктивну істину» (тобто з класичною концепцією істини), пропонуючи тільки при встановленні відповідності отриманої інформації дійсності враховувати ціннісні елементи суспільства, які носять соціально-правовий і соціально-політичний характер.

Підводячи підсумок викладеного, слід констатувати, що у філософії присутні різні підходи до пояснення такої важливої категорії як істина. Наведені вище концепції істини відповідають різним етапам історичного розвитку філософської думки, різним типам мислення і соціальним ситуаціям епох, в яких зародилися та розвивалися. Вважаємо, що науковцям, які цікавляться цим питанням, необхідно обов'язково володіти знаннями різноманітних наукових підходів щодо пояснення сутності цієї категорії. В тому числі і в юриспруденції, де окремі положення різних концепцій вже використовуються як в науці (зокрема, кримінальному процесі, — про це ми зазначали в статті), так і знайшли своє закріплення в галузевому законодавстві. На наш погляд, такий підхід є вірним і заслуговує на подальшу розробку.

Література:

1. Платон. Сочинения [текст]: в 3-х т.: пер. с древнегреч. / ред. А. Ф. Лосев; АН СССР, Ин-т философии / Платон. — М.: Мысль, 1968. — Т.1. — 623 с.
2. Аристотель. Сочинения [текст]: в 4-х т. / Аристотель. — М.: Мысль, 1975. — Т.1. — 550 с.
3. Вессель Х.А. Логический аспект теории абсолютной и относительной истины / Х.А. Вессель // Вопросы философии. — 1967. — №8. — С. 56 — 64.
4. Рассел Б. Проблемы философии / Б. Рассел. — М.: Республика, 2000. — 672 с.
5. Карякин Е.А. Формирование истинности приговора в состязательном судебном производстве: вопросы теории и практики / Е.А. Карякин / под ред. А.П. Гуськовой. — М.: Изд-во «Юрлитинформ», 2007. — 364 с.
6. Чудинов Э.М. Природа научной истины / Э.М. Чудинов. — М.: Политиздат, 1977. — 312 с.
7. Collected Papers of Charles Sanders Peirce. Vols. 1-8. Cambridge MA, 1931-1958. — Vol. 8. — P. 12.
8. Ajdukiewicz K. Problems and theories of philosophy / K. Ajdukiewicz. — Cambridge, 1973. — P.16-17.
9. Липский Б.И. Практическая природа истины / Б.И. Липский. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1988. — 152 с.
10. Тарский А. Семантическая концепция истины и основания семантики. / А. Тарский. — 1944. — Ч. I // Электрон. библиот. по философии // <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000099/st000.shtml>
11. Матвеева О.Н. Функционирование конфликтных текстов в правовой сфере и особенности его лингвистического изучения (на материале текстов, вовлеченных в юридическую практику) / О.Н. Матвеева // Автореф. дис. ... канд. филол. наук. — Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2004. — 357 с.
12. Александров А.С. Что такое «судебная лингвистика» и каково ее отношение к научной догме уголовного процесса / А.С. Александров // Школы и направления уголовно-процессуальной науки. Доклады и сообщения на учредительной конференции Международной ассоциации содействия правосудию. — Санкт-Петербург, 5-6 октяб. 2005 г. / под ред. А.В. Смирнова. — СПб., 2005. — 192 с.
13. Коршунов А.М. Традиционная и современная технология / А.М. Коршунов, В.В. Мантанов. — М., 1999.

Вапнярчук В.В. Историческое развитие учений об истине в философии. — Статья.

В статье исследуются различные философские концепции объяснения такой важной категории как истина, анализируются взгляды ученых относительно сущности данного понятия.

Ключевые слова: познание истины, объективная истина, действительность.

Vapnyarchuk V.V. Historical development of studies about truth in philosophy. — Article.

Different philosophical conceptions of explanation of such important category as truth are probed in the article, the looks of scientists are analysed in relation to essence of this concept.

Key words: cognition of truth, objective truth, reality.

УДК 349.2

Гальченко О.С.

к.ю.н., доцент кафедри правознавства

СНУ ім. В.Даля, м. Луганськ,

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ: МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ

У статті проведено аналіз сучасних наукових поглядів, відповідних міжнародно-правових актів щодо встановлення умов та способів оплати праці. Проаналізовані основні Конвенції МОП, присвячені регулювання оплати праці, зокрема, щодо питань захисту заробітної плати. Визначено, що окремі норми міжнародного та європейського права не враховані національним законодавством. Розроблено конкретні пропозиції до Закону України «Про оплату праці» та Кодексу законів про працю України.

Ключові слова: оплата праці, мінімальна заробітна плата, міжнародно-правове регулювання оплати праці, стандарти оплати праці, дискримінація.

На сьогоднішній день стабільність у взаємовідносинах між працівниками і роботодавцями досягається за допомогою правового регулювання оплати праці. Це питання є досить актуальним, так як в умовах ринкових відносин, основним стимулюючим компонентом працівників є прагнення до забезпечення гарантованої оплати своєї праці. При цьому ні кількісні, ні якісні показники праці не враховуються, домінує прагнення мати спокійну роботу з невеликим, але гарантованим заробітком, ніж інтенсивну роботу з високою оплатою.

Дослідженню різних аспектів правового регулювання оплати праці в умовах ринкової економіки присвячено велику кількість наукових праць. Серед вчених, які займались аналізом і розробкою цього питан-